

19. *Rakhilina, E. V.* There and back: the case of Russian ‘go’ / E. V. Rakhilina [Electronic resource]. – Mode of access : [/https://slaviccenters.duke.edu/.../5rakhilina.origin](https://slaviccenters.duke.edu/.../5rakhilina.origin). – Date of access : 23.04.2016.
20. *Рахилина, Е. В.* Мы едем, едем, едем / Е. В. Рахилина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rakhilina.ru/files/exat.pdf. – Дата доступа : 20.04.2016.
21. Куды ідзе 59-ы аўтобус? [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <http://wroblewska.livejournal.com/7070.html>? – Дата доступу: 10.03.2016.
22. Надвор’е // Наша ніва [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <http://nn.by/?c=ar&i=131814>. – Дата доступу : 01.04.2016.
23. *Факторан, А.* Сьвет / А. Факторан [Электронны рэсурс]. – Режим доступа : <https://www.stihi.ru/2009/09/19/7136>. – Дата доступа : 23.02.2016.

КРЫНІЦЫ ПРЫКЛАДАЎ

НКРЯ – Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ruscorpora.ru/search-para-be.html>. – Дата доступа : 12.12.2015.

В. У. Барысенка (Мінск)

БЕЛАРУСКАЯ МОВА Ў СІСТЭМЕ ВЫШЭЙШАЙ АДУКАЦЫІ. ВОПЫТ ВЫКЛАДАННЯ КІТАЙСКІМ СТУДЭНТАМ

Вучэбны прадмет «Сучасная беларуская мова» з’яўляецца абавязковым для вывучэння ў беларускіх установах вышэйшай адукацыі. Замежныя студэнты, якія навучаюцца разам з беларускімі, таксама маюць экзамен па гэтым прадмеце. Савет Мінскага дзяржаўнага ўніверсітэта прыняў рашэнне аб стварэнні асобных зборных груп замежных студэнтаў для выкладання ім беларускай мовы як замежнай у межах вызначанага стандартам аб’ёму вучэбных гадзін. У такіх групах разам навучаюцца прадстаўнікі розных краін: Расіі, Украіны, Літвы, Эстоніі, Туркменістана, Турцыі, Карэі, Кітая і інш. Натуральна, што выкладчык прымяняе ўніверсальныя метады выкладання беларускай мовы як замежнай. Але нельга не ўлічваць аспект роднай мовы навучэнцаў.

Працуючы з рускамоўнымі студэнтамі, няма неабходнасці падрабязна спыняцца на кожнай літары алфавіта, дастаткова акцэнтаваць увагу на адрозненні літар, а потым гукаў беларускай мовы ад літар і гукаў рускай. Пры пастаноўцы вымаўлення спецыфічных беларускіх гукаў, засваенні націску і створаных пры яго дапамозе рытмічных мадэляў, засваенні тыпаў беларускай інтанацыі зноў-такі асноўная ўвага надаецца спецыфічным з’явам. Безумоўную складанасць уяўляе сабой пастаноўка рускамоўным навучэнцам правільнай артыкуляцыі зычных гукаў (фрыкатыўнага [г], цвёрдага [ч], афрыкат [дж], [дз’], [ц’]), падоўжаных зычных, спалучэнняў зычных

гукаў. У аснове навучання беларускаму вымаўленню ляжыць імітацыйна-свядомы прыныцып, які выражаецца ў спецыфічнай паслядоўнасці прэзентацыі гукаў. Паколькі вывучаюць беларускую мову як замежную дарослыя навучэнцы, фарміраванне фанетычнай кампетэнцыі ў іх прадугледжвае ў асноўным свядомы, аналітычны падыход да засваення фактаў мовы ў адрозненне ад імітацыйнага падыходу, які прымяняецца ў дзіцячай аўдыторыі.

Засваенню лексікі і граматыкі беларускай мовы садзейнічае блізкасць ладу рускай мовы. З'ява станоўчага пераносу спрыяе развіццю навыкаў моўнай здагадкі ў навучэнцаў. Пры гэтым неабходна помніць пра заканамернае ўзнікненне руска-беларускай дэструктыўнай інтэрферэнцыі, якая ўскладняе працэс засваення лексікі і граматыкі беларускай мовы рускамоўнымі і ўплывае на чысціню мовы. Гэта праяўляецца ў граматычных характарыстыках слова і яго сінтаксічнай спалучальнасці ўнутры словазлучэння і сказа. Фарміраванне граматычнай кампетэнцыі ў навучэнцаў дасягаецца выкананнем адпаведных практыкаванняў, арыентаваных у першую чаргу на супастаўленне блізкіх граматычных з'яў у беларускай і рускай мовах. Лексічная кампетэнцыя фарміруецца ў практыкаваннях, якія адпрацоўваюць спецыфічна адрозныя ад рускай мовы элементы беларускага словаўтварэння, лексіка-граматычнай семантыкі і спалучальнасці, калі адна і тая ж думка ў рускай і беларускай мовах выражаецца рознымі сродкамі. Навучэнцы павінны атрымаць навыкі падбору адэкватных беларуска-рускіх эквівалентаў лексічных адзінак і словазлучэнняў, у тым ліку і фразеалагічнага характару, пазнаёміцца са з'явамі міжмоўнай аманіміі (так званых уяўных сяброў перакладчыка).

Камунікатыўна-дзеіны падыход павінен абавязкова выражацца ў кантэксце ўзаемадзеяння культур. З'яўляючыся прадстаўнікамі ўсходнеславянскай сям'і народаў, беларусы, натуральна, маюць у нацыянальным характары і культуры шэраг аднолькавых з рускімі рыс. У нас агульны маральна-этычны імператыў, падабенства традыцыйных народных звычаяў, але пры гэтым беларуская культура ўнікальная.

Студэнты з іншых краін, з практычна адсутнай базай рускай мовы, павінны за семестр авалодаць асновамі беларускай мовы на элементарным узроўні, а таксама мець сфарміраваную міжкультурную кампетэнцыю. Значыць, да студэнтаў з Кітая, Карэі, большасці з Туркменіі неабходны індывідуальны падыход.

Спынімся на асаблівасцях выкладання беларускай мовы кітайскім студэнтам. «У аснову <...> лінгвістычнай базы павінна быць пакладзена супастаўляльнае вывучэнне фанетычных сістэм дзвюх моў, і чым больш адрозныя гэтыя сістэмы, тым больш дасканалы павінны быць падрыхтаваны лінгвістычная база – павінна быць праведзена супастаўляльнае даследаванне фанетычнага ладу дзвюх моў – роднай мовы навучэнца і рускай мовы. Супастаўляльнае вывучэнне фанетычных з'яў дзвюх моў – рускай і кітайскай – налічвае не больш за паўтара дзесяцігоддзя. Першыя працы з'явіліся ў 1990-я гг. XX ст. (Н. В. Агопава, Л. Р. Бікцеева, В. Н. Караткова, Л. Л. Прысня,»

Л. Сунь Юйхуа, Чжао Юйцзян і інш.). Фанетычная сістэма рускай і кітайскай мовы настолькі адрозная, што без высвятлення ступені іх падабенства і адрознення немагчыма гаварыць пра добрую лінгвістычную падрыхтоўку студэнта» [1, с. 29]. Калі аўтары артыкула вядуць гаворку пра паўтара дзесяцігоддзя супастаўляльнага вывучэння фанетычных з’яў рускай і кітайскай моў, то кантрастыўныя беларуска-кітайскія лінгвістычныя даследаванні толькі пачалі з’яўляцца. Так што выкладчыкам беларускай мовы як замежнай прыходзіцца абавірацца на асабістыя назіранні і на кампаратыўныя даследаванні рускай мовы як замежнай.

Яшчэ нядаўна кітайскія студэнты МДЛУ засвойвалі цяжкае вымаўленне рускіх гукаў, што звязана з тыпалагічным і генетычным адрозненнем фанетычных сістэм дзвюх моў. А цяпер ва ўмовах абмежаванасці акадэмічных гадзін яны сутыкаюцца з блізкароднаснай рускай, але далёкай ад кітайскай фанетычнай, лексічнай і граматычнай сістэмай беларускай мовы. Пры гэтым варта адзначыць, што арфаэпічныя нормы беларускай мовы, нягледзячы на тыпалагічнае і генетычнае адрозненне, засвойваюцца кітайскімі студэнтамі прасцей і хутчэй, чым рускія.

У кітайскай мове няма націску, а ёсць чатыры тоны, таму кітайцам цяжка даецца беларускі дынамічны рухомы рознамясцовы націск, яны часта робяць памылкі. У прасадычнай сістэме кітайскай мовы інтэнсіўнасць і даўжыня – галоўныя кампаненты тону. Калі кітайцы вывучаюць рускую мову, то яны выкарыстоўваюць кітайскі тон, што выклікае парушэнне рэдукцыі рускіх ненаціскных галосных. Кітайцы вымаўляюць на іх месцы галосныя поўнага ўтварэння. Беларускае літаратурнае вымаўленне, наадварот, патрабуе выразнай артыкуляцыі галосных у пераднаціскай і паслянаціскай пазіцыях. У выніку пры ўсіх цяжкасцях вымаўленне беларускіх галосных кітайцам даецца лягчэй за рускія. У рускай мове зычных не толькі больш, але і вакалізм падпарадкоўваецца кансанантызму. Вымаўленне рускіх спалучэнняў зычных выклікае складанасці ў кітайцаў, у такія спалучэнні яны часта ўстаўляюць галосны гук. «Рытміку рускага слова скажае няправільнае вымаўленне спалучэнняў зычных. Аналіз вуснага маўлення паказаў, што пры вымаўленні рускіх слоў са спалучэннямі некалькіх зычных навучэнцы спрабуюць утварыць зручныя для сябе склады тыпу зычны + галосны. Гэта вядзе да павелічэння ці змяншэння фанетычных элементаў таго ці іншага сегмента. Перанос дыстрыбутыўных мадэляў роднай мовы прыводзіць да спрашчэння ў маўленні навучэнцаў груп зычных за кошт выпадзення аднаго з іх ці ўстаўкі галоснага паміж зычнымі. <...> Адхіленні ад вымаўлення спалучэнняў зычных, зафіксаваныя ў маўленні кітайскіх навучэнцаў, тлумачацца ўплывам іх роднай мовы, у якой групы зычных у адным складзе не сустракаюцца» [2, с. 297]. Фанетычная сістэма беларускай мовы, наадварот, характарызуецца большым вакалізмам, і гэтая асаблівасць пазітыўна ўплывае на выпрацоўку правільнага вымаўлення беларускіх слоў кітайцамі. (Параўнаем: рус. *лгать* – беларус. *ілгаць*; рус. *мгновенно* – беларус. *імгненна*; рус. *кафедр* – беларус. *кафедраў*; рус. *преломление* – беларус. *пераламленне*.)

Санорныя [р] і [л] – самыя цяжкія гукі для кітайскіх студэнтаў. Але затое пастаноўка беларускага санорнага [ў] практычна не выклікае праблем. В. Н. Караткова, аналізуючы памылкі вымаўлення рускіх гукаў кітайскімі студэнтамі, адзначае: «Пры вымаўленні шчыльных [з] і [з'] назіраецца замена кітайскай афрыкатай [dz]: [dz]ума – зима, [dz]онт – зонт» [2, с. 295]. Пры вывучэнні беларускай мовы наяўнасць у кітайскай мове афрыкаты [dz] з'яўляецца спрыяльным момантам, бо яна падобная да беларускай афрыкаты.

Памылкі вымаўлення кітайскіх студэнтаў можна падзяліць на дзве групы: памылкі, звязаныя з узнёўленнем, і памылкі, звязаныя з успрыняццем. Памылак успрыняцця звычайна менш.

Чытанне на беларускай мове для замежных студэнтаў таксама аказваецца прасцейшым працэсам. Беларуская арфаграфія ў большасці заснавана на фанетычным прынцыпе, таму фарміраванне гукава-літарных адпаведнасцяў, авалоданне вымаўленчымі нормамі адбываецца хутчэй.

Граматыка беларускай мовы ў гэтым курсе падаецца ў максімальна сціснутым выглядзе. Працуючы з кітайскімі студэнтамі, неабходна памятаць, што граматыка рускай мовы не можа служыць добрым падмуркам вывучэння беларускай, а часам і перашкаджае (руска-беларуская інтэрферэнцыя). Граматыка ў кітайскай мове не адыгрывае істотнай ролі – студэнтам цяжка прывыкнуць псіхалагічна да важнасці форм беларускіх зменных часцін мовы. «Кітайская мова, у адрозненне ад рускай, характарызуецца найперш намінатыўным ладам і граматычна значным парадкам слоў, перадпазіцыяй азначэнняў, а таксама аглютынатыўным ладам: адсутнасцю прыназоўнікаў, катэгорый роду, асобы, склону, ліку, аформленых флексіямі» [3, с. 172]. Кітайскі даследчык Тань Аошуан адзначае, што «граматычная сістэма кітайскай мовы “не адчыненая” для непасрэднага назірання па прычыне складова-марфемнага характару яе асноўнай адзінкі – слова – і адсутнасці ўнутранай флексіі. Акрамя таго, пры спалучэнні слоў у рускай і кітайскай мовах выкарыстоўваюцца спецыфічныя сродкі граматычнай сувязі» [4, с. 72].

Яшчэ ў 70-я г. XX ст. Савет Еўропы прапанаваў удасканаліць сістэму навучання замежным мовам. Асноўным быў прызнаны камунікатыўны сістэмна-дзежны падыход, які адлюстроўвае рэальныя чалавечыя стасункі. Значыць, граматыка неаддзельная ад сінтаксісу. Як аснова, маўленчы ўзор замежным навучэнцам адразу даецца канструкцыя сказа, схема пабудовы дыялога і маналога.

З практыкі выкладання беларускай мовы нерускамоўным студэнтам можна адзначыць, што найбольш памылак яны робяць пры ўтварэнні склонавых форм назоўніка, дапасаванні прыметніка да назоўніка, утварэнні прыналежных займеннікаў, формаў асобы ў цяперашнім часе і роду ў прошлым часе дзеяслова. Пэўную цяжкасць уяўляе і парадак слоў як граматычны сродак пры пабудове беларускага сказа. Утрымаць у галаве тры скланенні, два спражэнні, выключэнні, слэнг і націскі атрымліваецца не адразу.

Авалодваючы замежнай мовай, чалавек так ці іначай фарміруе іншамоўную свядомасць, іншамоўную карціну свету. У Беларусі замежнія нерускамоўныя студэнты сутыкаюцца з сур'ёзнымі як лінгвістычнымі, так і псіхалагічнымі цяжкасцямі. Пры гэтым варта адзначыць, што псіхалагічныя праблемы ў нашай краіне кітайцы пераадольваюць хутчэй, чым у Расіі. Гэта тлумачыцца пэўным падабенствам беларускага і кітайскага нацыянальных характараў. Па сведчанні саміх замежных студэнтаў, беларусы менш эмацыйныя, менш карумпаваныя, больш працалюбівыя, больш сумленныя, больш талерантныя, больш ветлівыя за рускіх. Гэтыя якасці стасуюцца з кітайскай палітыкай «захавання гонару» адносна сябе і суразмоўцы. Акрамя гэтага, выкладчык можа абапірацца на кітайскую здольнасць да цэласнага ўспрыняцця пісьмовай інфармацыі, высокі ўзровень развіцця інтуіцыі і творчасці, вобразнага мыслення і кантэкстуальнай здагадкі. Кітайскія студэнты добра працуюць са словаўтваральнымі мадэлямі беларускай мовы, бо яны натрэніраваныя на распазнаванне і спалучэнне некалькіх марфем ці слоў з далейшым цэласным успрыняццем новага сэнсу слова. Такая практыка папаўняе лексікон студэнтаў.

Беларуская мова – гэта не набор фанетычных і лексічных адзінак, граматычных структур і правілаў, а своеасаблівы спосаб мыслення, успрыняцця навакольнай рэчаіснасці, найлепшы сродак для азнаямлення і разумення культуры беларусаў. Навучанне замежнікаў, заснаванае на суаднясенні беларускай і роднай моў студэнтаў, дае магчымасць супаставіць культурныя традыцыі, усвядоміць арыгінальнасць і ўнікальнасць кожнай з іх, развіць талерантнае стаўленне да прадстаўнікоў іншых культур.

ЛІТАРАТУРА

1. *Присная, Л. Л.* Лингвистические основы формирования фонетического навыка у китайских студентов в условиях профессионально ориентированного обучения / Л. Л. Присная, Т. В. Самосенкова, Т. Н. Литвинова // Научные ведомости Белгород. гос. ун-та. Сер.: Гуманитарные науки. – Белгород, 2012. – Вып. № 12 (131), т. 14 – С. 29–35.
2. *Короткова, О. Н.* Консонантные системы русского и китайского языков и особенности китайского акцента в русской звучащей речи / О. Н. Короткова // Вестн. ф-та рус. яз. и лит. / Ун-т китайской культуры. – Вып. 9. – Проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы. – Тайбэй, 2006. – С. 293–303.
3. *Ян Фан.* Обучение русскому языку китайских студентов-русистов в грамматическом аспекте / Ян Фан // Язык и культура. – Томск, 2014. – Вып. № 1 (25). – С. 168–173.
4. *Тань Аошуан.* Китайская картина мира. Язык, культура, ментальность / Тань Аошуан. – М. : Рукописные памятники древней Руси, 2012 – 272 с.